

HORVÁTH (EÖ) TAMÁS Konszolidáció

Régebben még egészen jó volt a vasút. A másodosztály. Az emberfia hajnalok hajnalán – mintegy alvajáróként – bevackolta magát a fokhagyma- és pálinkaszagba, és az erőteljes vidéki kigőzölgések elringatták pillanatok alatt.

Nemigen faggatóztak, mi az a rengeteg hóbelevanc. Ölnyi tokok, rudak, állványok. Ha elfér, a csomagtartón a helye. Mindenki cipelt magával valami terjedelmest. Megvan a módja, hogyan pakolják egymás mellé a sorsokat.

Szinte kezdetektől. Mikortól nemcsak az úri népek, a paraszt is megengedhette magának a vonatot. Járáson, vármegyén belül még szekéren. Lóháton, ha tehette. A szomszéd faluba továbbra is gyalogosan. De messzi vidékekre, városba már gőzössel.

Akadtak, talán nem is kevesen, akik hurcoltak egyet-mást. Odatelepettek, úgyszólván erőszakkal, hogy halljanak valamit. Vagy ők meséljenek. Szinte téptek, karmoltak a tekintetükkel: kibontatni a nagy viaszos vásznakat, elbeszélteni, előadatni a dolgokat az utazók szeme láttára, füle hallatára. Vagy csak elbeszélni hol keserves, hol mulatságos éltüket, amiben persze semmi megrázó, semmi szívderítő nem találtatott. Reájuk szólni mégsem lehetett: csituljanak már!

Kezdetben majdhogynem az összes hetivásárra. Legalábbis a környéken. Meg távolabbra is olykor. Persze hamar kiderült: sok ez. Nemcsak az ízületek nem bírják: a lélek sem.

Aztán le kellett szokni a vonatról is. Nemcsak a drágaság miatt. Akárhogyan is: a régi, meghitt fapados vicinálisok lassan kikoptak. Olajkályhával, négy-huszonégyessel, bagószagú útítársakkal együtt. Kezdetben csak a műbőrülés. Búzlótt és tapadt. Nemcsak nyaranta, mikor beragadtak az ablakok, telente is. Akármekkora is odakint a fagy, a fűtés nem működik, de a szag, a késő huszadik századi puha diktatúra szaga átítat mindent.

S akik felszállnak, leszállnak, másfélék. Nem utaznak: ingáznak csupán. A csomag lehet akármekkora, abban sem sors, sem álom, sem mese. Csupán szóbeszéd, motyogások. Ülnek csak fapofával, rejtvényűjságot böngésznek, vagy belekábulnak fülhallgatójukba.

Úgy fertályórával azután, hogy moccannak az öntöttvas kerekek, az eszmélet megadja magát, leteszi a fegyvert. Útra sem kél, helyben sem marad, lebeg csak a való és a lázalmok közötti térben.

Előfordult, nem is egyszer, hogy meglett a baj. Aki magányos, nem illik a képbe, abba semmiség belekötni. Nemcsak a cigányok. Egészen becsületes ábrázatú legé-

nyek. Leányok is. Nem a pénzért, egészen biztos. Ha találnak, elveszik ugyan, viszont ha nincs mit rabolni, ölni is képesek. Játékból. Egyszer kis híján. Nyilván azt gondolták: részegessel van dolguk. Bennük persze ott dolgozott az ital. Meg más is.

Hajnali ködökből, félálomba beszűrődő beszédfoszlányokból tapadtak össze a történetek. Olyasmikből, amelyek csak úgy kibuknak az ember száján. Akár a féldeci párája. Huncut, aki azon rágódik: mi esett meg belőle, s mit költöttek hozzá úton-útfélen.

Leuzendorf százados, a vizsgálat vezetője végig arra játszott, hogy felmentesse valamiképp Batthyányit. Vagy ha semmi sem sikerül, legalább a halálos ítéletet elkerülje. Haladékokat, iratokat kért Haynautól arra hivatkozva: nem elégségesek a rendelkezésre álló bizonyítékok. Legvégül a császárhoz folyamodott.

Hogy nagy a baj, azt a betyárokon lehetett lemérni leginkább. Eladdig szóltanul, nagy türelemmel viselték a függelemsértésekért járó kurtavasat, botozást. Most azonban szökdöstek egyre-másra, ellene szegültek feljebbvalóiknak. Rózsa Sándor, aki felesküdt Kossuth zászlajára, ő bírta a legtovább. A többi kereket oldott. Csapatostul.

Petőfit még sokszor látták felbukkanni. Vándor komédiásként, bujdosó honvédtisztként. Halálhírét – ezt is beszélték sokfelé – maga a bécsi udvar terjesztette. Megvolt rá az okuk. Ha ő sincs, akkor tényleg oda minden. Ismét mások állították váltig: ugyan nem vezett oda Fehéregyházánál, ám fogságba esett. Magával hurcolta a muszka a messzi Szibériába. Idővel visszakapta a szabadságát is. Asszonyt vett magának, családja lett. De verset, azt nem írt többé.

S hogy a német a tizenhárom tábornok mellé igen szerette volna odalógnatni Görgéyt is tizennegyediknek. Merthogy nem előttük, hanem az orosz előtt rakta le a fegyvert. Tudhatott valamit, mert a magyar tisztekkel addig a pillanatig, míg át nem adták őket Haynau kezére, úgy bántak, mintha nem is foglyok lennének. Mintha nem is szenvedtek volna vereséget. Hordhatták kardjukat, rangfokozatukat, s együtt ettek-ittak a muszkával. Maga a cár sem engedte őket szívesen. Szavát vette a németnek: nem esik bántódásuk. Hanem Görgéyhez ragaszkodott. Úgy tetszik, ő is tudhatott valamit.

Batthyány, Jellasics és Károlyi István gróf három álló nap és éjjel kártyáztak a főtí mágnás pest-budai palotájában. Ennyi időbe telt, míg megérkezett Bécsből az elfogatóparancs. A bán vesztett nyakrafőre, mivelhogy nem volt elég járatos a tarokkban. Mondhatni: kedélyes viszony alakult ki a három főúr között. Batthyányi, Károlyi csak mérséklettel mulattak.

*Abban bíztak mindketten, hogy nem találják őket vét-
kesnek odafent az udvarnál, mivelhogy csakis az érvé-
nyes törvények szerint jártak el. Ezért sem szöktek
Kossuthal Debrecenbe.*

*Vidróczki egyszer magát Ferencjósát is elkapta.
Valami nagy mulatságra hívták a császárt meg a főem-
bereit. Csuda tudja, hogyan csinálta, de a fogadó egy-
szer csak tele lett cifrafiúkkal. Az utolsó petákat is
elszedték tőlük. A végén maga Vidróczki hagyta meg,
hogy kiméltel bányának a magyar néppel. Értette-e a
császár, vagy sem, de pár évre rá csak megegyezett
Deákkal. Rózsa Sándor az országúton csapott le rá.*

*Kossuth Orsovánál menekült ki az országból. Vítte
magával a szabadságharc összes pénzét. Nyilván azért,
hogy sereget toborozzon rajta. Odakint Amerikában
aztán egykettőre elszaladt az a rengeteg forint.
Merthogy ott minden jóval drágább. A végére maga is
kénytelen volt kőművesnek állni. Azt azért megírta előt-
te: Görgey áruló.*

Három mesénél, három lepedőnél többet nem sza-
bad. Azokat elég egymással váltogatni. Az egyszerű
népek ennél többet nem bírnak követni.

Nem azért mennek oda. A java csak úgy nézelődik.
Ennyi erővel az ivóba, vagy az „itt a piros, hol a piros”-
hoz is elvetődhetnek. Az az igazság, hogy leragad-
nak. Már amennyiben nincs valami egészen sürgős dol-
guk. Persze, többnyire nincs. A nagy nyüzsgés közepet-
te mindegyik szeretné, ha kicsit elmulatnának.

Betyártörténet mindenképpen kell. Az összes vidéken
ugyanúgy zajlik lényegében. Lovat lop, mulat a csárdá-
ban. Kocsmárosné beárulja, a leánya vigyázza. Elfogják.
Felkötik. Megszökik a kesely lábú lován. Cimborájával
összeszólalkozik a zsákmányon. Gyöngy hull a koporsó-
jára. Fent, a Mátrában Vidróczki Mártonnak hívják.
Az Alföldön Rózsa Sándor, Angyal Bandi a neve.
A Bakonyban s attól napnyugatra Sobri, Savanyú Jóska.

Elbeszélni, elmutogatni magában semmi. A régi
időkben két-három tucat is szaladgált az ilyenből fel s
alá az országban. Vásárról vásárra. Elvetődtek a
nagyobb búcsújáráhelyekre is. Rendes emberként lehe-
tetlenség ezt végigcsinálni. Majdnem mind beszerez
magának valami rossz hajlandóságot. Leginkább a
szeszhez való ragaszkodást.

A második tábla valamely pajzán történet. Szép csár-
dásnékről, grófkisasszonyokról, számadó juhász asszo-
nyáról, kit a kasznár bolondít el. A vége persze majdnem
mind csúfos. S nemcsak csúfos, kegyetlen is. A számadó
megfosztja férfiaságától a gazdatisztet, s azt hűtlen fele-
ségével eteti meg. A megesett úrileány előli magzatját, s
utóbb beleőrül. Semmi ehhez, mikor zsványt akasztanak.

Az asszony nép oldalra arrafelé legelőszőr. Színre
nem viseli a csintalan, kocsisnak való beszédet. Fél fül-
lel azonban mindig ott van, ahol effélékről esik szó.
Nem is a betyárokról. Férfiember ritkán ragad le, s
akkor is csak néhány pillanatra. A kisgyermek a legfo-
gósabb. Téblábol csak ide-oda, mintha érdekelné is,
nem is. Ám akad közöttük egy vagy kettő – legénykék
leginkább –, aki minden bejelentés nélkül otffejti
magát. Az ilyenre vigyázni kell. Vagy vigyázni rá.

A figurák főtését másra bízni nem szabad. Ezrével
fordul elő, aki ügyesebben rajzol, kezeli az ecsetet.
Csak épp fogalma sincs, mit bír el a ponyva. És hogy
mit lehet kihagyni, mit fontos belevenni. A kisebb kép-
kockák a szegélyen, középen egy nagy. Nem feltétlenül
a történet csattanója, de valami lényeges.

Szokás harmadikként kísértetést, rémhistóriát venni.
Kevesen vannak, akik rebellis történetet vállalnak.
Pandúrok, ávósok, három per hármások járkálnak fel-
alá a tömegben. És a népet sem mindenkor érdeklik az
ilyesfélék. Utána úgymint be kell tekerni nagyon gyorsan
az egész miskulanciát. És szaladni.

Lehetne még próbálkozni egy negyedikkel esetleg.
A virágok (világok?) vetekedésével...

*Nem Mansfeld az egyetlen, akit tizennyolc évesen
akasztottak fel. Bevittek egy cigánygyereket is. Ember
annyit nem kapott. Nemcsak azért, mert füstös volt.
Csapatban dőltek ki mellőle a vallatók, kihallgatótiszték.
Mikor felolvasták az ítéletet, kitépte magát a smasszerek
közül, és nekiugrott a bírónak. Alig bírták leszedni róla.
Egész éjszaka cigánynótákat danolt a siralomházban.*

*Nem derült ki azóta sem, ki adott estére fegyvert a
tüntetők kezébe. Délelőtt még békésen masíroztak át a
Margit hídon. Na jó, az első sorozatot az ávéhások adták
le. S aztán bámulatos gyorsasággal, percekben belül
érkezett a válasz. A mordályokat ilyenkor hét lakat alá
teszik. A skulót még inkább. Politikailag megbízhatatlan
tiszt nem szolgálhatott a Néphadseregben. A katonák,
akiket a Rádióhoz vezényeltek, jó ideig azt sem tudták, ki
az ellenség. Szemből az ávósok, hátulról a ruszki tüzel-
tek. Gyászhuszárnak való sem nagyon maradt belőlük.*

*A löveget a legfiatalabb Pongráz-füű térdéhez igazi-
tották be. Nagyjából ilyen magasságba saccolták a té
hatvankettes láncokerejét. A srác egy pillanatig sem tar-
tott tőle, hogy baja eshet. Hatástalanították, nem? Ha
szétmegy ugyanis az egyik hernyótalp, onnét kezdve
képtelenség haladni. Manőverezni meg pláne a szűk
pesti utcákon.*

*Brusznaynak pont azért kellett meghalnia, mert
megmentett egy közismert ávóst a lincseléstől. Pap, a
veszprémi párttitkár tajtékozott. Mi az, hogy életfogytig-*

lan? Csak?! Kezdek kilépni medrükből az indulatok. A legtöbb esetben érhető volt az önbíráskodás. „Kérem, gondolják végig: ha most felkoncolják, akkor miben különbözünk tőlük?” Az ávós tiszt amúgy börtönbe került. A forradalom leverésekor szabadították ki. Naná, hogy nem állt oda tanúskodni Bruszniai mellett.

A kissrácok fel sem fogták lényegében, mibe másztak bele. Azt hitték, jó móka az egész. Begurulni a harcok alá, a kanóc már ég, aztán odapöckölni pontosan az alá a lik alá a Molotov-koktélt, ahol a tank szellőzik. Ha szipant, a bent ülőknek annyi. Vagány melósok, jófejű egyetemisták üvöltöztek velük: tűnés anyucihoz! Visszafáztak. Fogalmuk sem volt: ebbe bele lehet halni. Ha valakit leszedtek közülük, mintha csak kovbojost játszanának a grundon. A nagyok azt sem tudták, hogyan nyeljék vissza könnyeiket.

A határ teljesen érthetetlen módon nyitva állt hetekig, hónapokig. Mintha nem is nagyon akarták volna őrizni. Menjen, aki nagyon akar. Volt, aki visszajött. Aztán kiment megint. Idővel persze megerősítették a határzárakat. Még a nyolcvanas évek közepén is. Celldömlőknél felszállt a civil ruhás határőr, és végigigazoltatta a Szombathely felé utazó fiatalokat. Sárvárnál szállt le.

A különféle hivatalokkal meg végképp nem árt óvatosságnak lenni. Sokkal inkább, mint a különféle egyenruhásokkal: zsandárokkal, fakabátokkal.

Nem is azért mindenekelőtt, mert felrángathatják az embert a padról, igazoltathatják, becipelhetik az őrszobára. (Meg is verhetik.) Azt hiszik: iszákos. Csöves. Hajléktalan.

„Semmi baj, tata. Bekísérjük a szállásra. Ott lefűrödhetsz, válogathat magának tiszta ruhát. Enni is kap a szertetszolgálatától.”

Na jó, a cucc tényleg megviselt. És nem is az a kimondott patyolattiszta. De szesz az tényleg nincs. Vagyis nem olyan sok. Különben képtelenség kihúzni. Évszázadokon keresztül.

Amúgy bárki bármikor mondhatja: csavargó. Kocsmatöltelék, félbolond. A legtöbbnek sikerült is idáig

süllyednie. Előbb a józan esztét hagyta el. Aztán a tartását. Legvégül a képeit.

Megszólalni sem bírt, mikor kiállt valamelyik országos vásáron. Csak bökölte remegő kézzel a vásznat. Meg motyogott hozzá valamit. Tény: gyakorta nem a magunk hibájából jutunk idáig.

A kocsmá egyébiránt a világ egyik legfontosabb intézménye. Függetlenül attól: fizetik-e az italt, vagy sem. A régi időkben is léteztek messziről elkerülendő italmérések. Újabban nagyítóval kell keresni azokat a helyeket, ahová nyugodtan be lehet még ülni. Nem a sör, a bor, a pálinka minőségén múlik elsősorban. Jó kricsmóba emberek járnak. Néha elfelejtik lerakni a poharat.

Néha túl gyakran. Attól lehet még arcuk. Másnapra nem bánják meg a történeteket, amelyek kiszaladtak a szájukon félig zákányosan.

Vannak helyek, ahol tudomásul veszik: úgy néz ki valaki, ahogy kinéz. Csinál valamit, ami jószerevével hivatásnak is nevezhető. És nem biztos, hogy megél belőle. A hamiskártyások persze képesek akárhová odapofátlankodni. Ha bármit, miért éppen ezt ne majmolnák? Nem szabad őket elintézni egy vállrándítással.

Az özönvíz előtti kisvárosi állomások restijeit a legmegbízhatóbbak. A csapos első látásra kiszúrja az állandó utazót. Leülteti a kályha mellé (ott hamar el lehet bóbiskolni), és meghívja egy akármire. Faluhelyen is találni ilyent az állomás közelében, de az rendszerint köpködő. Ahogyan múlik az idő, egyre látványosabb a pusztulás.

A buszpályaudvarokat jobb messze elkerülni. Nem olyanoknak való, akik nagy utakat járnak. Csupa lepatlant, málladozó ábrázat a rikító, kétes tisztaságú műanyag üléseken.

Délután fél hat körül terjedt a hír: halálos áldozat is van már. Egy tizenéves lányt lőttek le minden fenntartás nélkül a sünök. Akik a Deák tér irányába indultak volna, feltehetőleg tisztában voltak a helyzettel. Helikopterek köröztek a magasban, éppen úgy, mint az „Apokalipszis most” című filmben. S a háztetőkről gyanús kinézetű alakok lesték a tömeget. Ha hirtelen előkapják a távcsöves puskát, s vadászni kezdenek a tüntetőkre, azon se lett

Andruskó Károly munkája

volna mit csodálkozni. A pukkanások, a szirénák, a recsegő utasítások, felszólítások mindenesetre ezt a később alaptalannak bizonyult legendát erősítették. A környékbeli kávéházaknak feltűnően megnőtt a forgalmuk e napon.

Sokan megfordultak a Kossuth téren azokban a hetekben. Szeptember 18-án egy viszonylag magas beosztású nyomozótiszt is. Feltűnt neki, hogy láncban parkolnak le taxik a környező utcákban, és sorra szállnak ki belőlük a budapesti alvilág meghatározó figurái. A tévészékház előtt az ostromlók felborították az osztásra kivezényelt vízágyút. Erre tüntetők egy másik csoportja gyorsan előláncot vont köré, s kimenekítette a halálra vált rendőröket. Az említett tiszt még a Parlament előtt odament az egyikhez, és megszólította, mivelhogy azért nagyjából ismerték egymást. „Jöttünk gempáért.” Ezt mondta a hírhedt alak. A kifejezés öt- és tízmillió forint közötti összeget jelölt.

Az őszödi beszédet tartalmazó lemezt állítólag egy különös fickó vitte a Magyar Rádióba. Félig magyar; félig spanyol nevet viselt. Saját bevallása szerint részt vett a délszláv háborúban. A rádióelnök, ha kedves az élete, telefont ragad ilyenkor, és kérdez. Amennyiben önállósítani próbálja magát, nemcsak egyszerűen lapátra teszik. Az ürgét később, aki a cédeket hurcolta szerkesztőségről szerkesztőségre, tisztázatlan körülmények között tették el láb alól. Valahol Dél-Amerikában.

Akik a Deák tér felől érkeztek az Astoriához, tapasztalhatták, hogy ellenirányból is közlekednek csoportok.

„Ne oda menjetek! Azok árulók. Az igazi magyaroknak a Kossuth téren a helyük!” Kendőt viseltek a nyakukban, az arcuk előtt. Kissé megviseltnek látszottak. Az egyik ilyen pasast többször látták később a Combino vonalán. Tarhált fűtől-fától. „Fogja be a száját, maga besúgó!” Egy javakorabeli polgár szolt vissza egy ilyen alaknak. Az fülét-farkát behúzza pocolt a helyszínről.

Kellene egy negyedik vászon.

Mindegy: szabályos, nem szabályos. Valamint kíváncsi-e rá bárki is. Mostanra nem tudni, maradt-e még a régiekből.

Az elmúlásra hivatkozni pedig tilos. Az idő nem halad, nem is áll. A test csak úgy romlik, miként a lélek.

Ha nagyon vége akar lenni, úgymint megérezheti, akinek van rá eszmélete.

„Az elsőnek neve Napkelet Országá...”

Vasútból több nem lesz. Amit meghagytak, abból a nagy, messzi vonalakat egyszerűen képtelenség használni. A kicsiny, vidéki nyomtávok legtöbbször a semmi-be vész. Az állomások agyon-vissza firkálva. Némelyik fel is gyűjtva.

Egy történet, amely nem tart semerre, s egy helyben sem áll. Szeretőjüktől elszakított szegénylegények, gyermeküket sirató öregasszonyok, mindentudó szép csárdásnék rakosgatták össze lépésről lépésre. „Tekeredik a rétes...”

Most már csak ősszel jó. Hajnalban kapaszkodni fel a kistérségi vonzaskörzetüre. A fűszálak, levélcsúcsok deresek már. Kora délelőttre felszívódik ez mindenestül. November derekán sem ritkaság az ilyesmi.

A kalauzok, jegypénztárosok, ha nem is cimborák, de lényegében mindennel tisztában vannak. Általában nem akadékoskodnak. Azt az egy-két járatlant, örök zöldfülűt meg illendő türelemmel viselni.

A negyedik ponyva nem a múlt, nem a jövő. Léteznek történetek, amelyek kívül esnek azon, ami volt s lesz. Megfösthetlen, de a régiek, s akik vannak még, s akik nem csak úgy – egyik semmiből ki, a másikba be –, azok mind ezzel gyürköztek. Gyürköznek.

„...kígyó akar lenni.”

Sobri pajtásnak, Mónár Annának, a halálra hurcolt lánynak ideje, hogy nyugodalma legyen. Pereg le a máz a

képkockákról. Históriaik egyre-másra összekuszálódnak. Ki tudja, mikor estek meg, s mikor fognak ismét.

Erdőcskék, ligetek mellett döcög a szerelvény. Lassan szétmálló tájak, szemétkupacok imitt-amott a dzsindzsás mellett. Az első nagy havazásokig lehet még csavarogni. Február havától azonban vége kell, hogy szakadjon mindennek. Akármekkora a fagy, onnét kezdve mese nem terem már.

„Sose vetekedjél, háromféle világ, háromféle világ, háromféle ország...”

Nem is mesélni: énekelni illenék. Akik ottragadnak körbe-körbe, valami ilyenre vágnak. Senki nem hagyta senkire, át nem vette senkitől. Róluk szól. Meg másról is. Égről, földről.

Kalmár Magdolna munkája